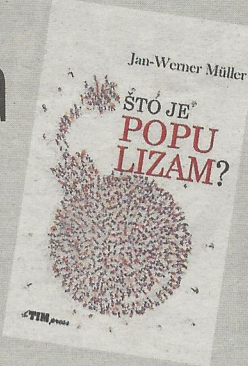

Jan-Werner Müller: »Što je populizam?«, prijevod s engleskog: Višeslav Raos, TIM press, Zagreb, 2017.

Sablblast populizma kruži svijetom

Knjiga profesora političkih znanosti na sveučilištu Princeton Jan-Werner Müllera naslovljena »Što je populizam?« pokušaje (i da odmah konstatiram, seriozan i uspješan) definiranja ovog političkog fenomena koji danas poput uragana ruši sve barijere pred sobom, a o čemu zorno možemo svjedočiti i u nas, u Hrvatskoj, a naravno i šire u regiji.

Ujedno, ova je knjiga i pokušaj utvrđivanja nedostajućih koherentnih kriterija za formuliranje svojevrstne teorije populizma bez koje teško da je uopće moguće smisljeno razumjeti političke (ne)prilike i vrijeme u kojem živimo. Jednako kao i putove kamo to ljudi i njihove zajednice smjeraju i što se to uopće zbiva s našom civilizacijom koja se, zarobljena populizmom, na političkom planu danas nalazi ispod svake razine pristojnosti i smislene razumljivosti. Ili, kako kaže autor u uvodu: »Ova knjiga želi pripomoći prepoznavanju populizma i suočavanju s njim, a to želi postići na tri načina: uvidom koje i kakve političke aktere možemo okarakterizirati kao populiste; utvrditi oblike identitetske politike (na kojima populizam počiva) i na koncu, analizirati dublje uzroke populizma kao antidemokratske pojave i činjenice.«

Bez ikakve sumnje, suvremene su se političke (ne)kulture jasno pomaknule udesno, a bez da se dobio ili (p)ostvario jasan građanski placet za takvo pomicanje. Međutim, bilo bi pogrešno populizam isključivo situirati uz političku filozofiju i pokrete desne provenijencije (spomenimo samo one, danas najistaknutije: Viktor Orban, Geert Wilders, Marine Le Pen, Beppe Grillo, Jaroslaw Kaczynski, Donald Trump, itd.), jer jednako tako možemo govoriti i o lijevom populizmu (Podemos, Syriza te niz latinoameričkih »bossova« poput preminulog Huga Chaveza i njegova nasljednika Nicolasa Madura, Rafaela Coree, Eve Moralesa, itd.), ali pritom moramo biti oprezni, jer unutar populističkog totaliteta postoje razlike koje se moraju uvažiti želimo li na pravi način prepoznati probleme koje artikuliraju populisti, »a da se ne prihvatiti način na koji oni misle da se ti problemi mogu uokvirirati.«

Populizam je »stalna sjenka predstavničke politike«, odnosno populisti ne negiraju principe tog političkog predstavništva, već samo inzistiraju da su oni jedini legitimni akteri koji mogu razumjeti i razriješiti tzv. demokratska proturječja. Ne shvaćaju, jer im to nije imanentno filozofiju koju zastupaju, da se ta proturječja uvijek iznova »dijalektički« moraju propitivati, pa čak i onda kada se pozivaju na interese naroda kojeg uvijek doživljavaju kao svoje leno.

Upravo je bit demokracije u pluralizmu, a ne jednodimljnu, a tradicionalni, »klasični« populisti nisu samo antielitisti, već su i antipluralisti. U tom pogledu oni su istinska prijetnja demokraciji i utoliko su opasni, jer svoje suparnike ne tretiraju kao legitime političke konkurente, već isključivo kao neprijatelje i izdajnike naroda, a zna se kako se s takvima postupa. Populisti nas žele uvjeriti da samo oni predstavljaju istinsku volju naroda, a svi ostali pripadaju tzv.

pokvarenim i korumpiranim elitama i stoga, naravno, ne čudi da svoju ideološku platformu svode na moralističke teme u kojima dominira jednostrana, isključiva crno-bijela tehnologija svođenja složenih, društvenih problema na pojednostavljene recepte i isprazne floskule, u biti licemjerne parole.

Dok su u oporbi, populist nam se čine naivnim, ubogim romantičarima, ali kad osvoje vlast, postaju lukavo razarajući pokret koji politiku svodi na manipulaciju, a za sve vlastite neuspjehe prebacuju krivicu na elite koje su navodno izdale narod i vode brigu samo o vlastitim interesima. Što dakako i nije daleko od istine, ali populist su samo drugi kraj te iste batine, odnosno političke filozofije. Müller napominje: ako želimo shvatiti današnji duh vremena, moramo razlikovati populističke zahtjeve za moralnim monopolom u zastupanju naroda od političkih ideja i stranaka sklonih da pojedine probleme riješe po njihovom receptu. U tome se zapravo i krije »istočni grijeh« konzervativizma, jer niti jedan desni populistički pokret nije došao na vlast bez njegove pomoći, odnosno bez korespondencije populizma i antiliberalizma.

Populizam, tvrdi Müller, nije »kodificirana doktrina«, već skup jasnih političkih zahtjeva koji posjeduju svoju unutarnju logiku i u tom pogledu populizam je trajna smjena i opasnost za modernu predstavničku demokraciju. Ugledni je sociolog Ralph Dahrendorf bio u pravu kada je konstatirao da populizam privlači mase upravo svojom jednostavnošću, za razliku od demokracije koja je uvijek složena (procedura) i traži subtilno i obazrivo političko postupanje. Na pitanje koji se to društveni slojevi vezuju uz populizam, prstom se obično upire u tzv. situ buržoaziju, ali jednako je važno, smatra Müller,

Dok su u oporbi, populist nam se čine naivnim, ubogim romantičarima, ali kad osvoje vlast, postaju lukavo razarajući pokret koji politiku svodi na manipulaciju, a za sve vlastite neuspjehe prebacuju krivicu na elite koje su navodno izdale narod i vode brigu samo o vlastitim interesima

tko su ti koji glasaju za populističke stranke, koji ih podržavaju i koji vjeruju u njih. I odmah dodaje: to su gubitnici globalizacije i modernizacije, frustrirani, bijesni i ogorčeni ljudi koji u okviru demokracije ne vide izlaz za svoju tegobnu egzistencijalnu poziciju i traže brza i jednostavna rješenja, ako treba i prečice, samo da pobjegnu od bijede, siromaštva i prezira kojim su izloženi. Autor upozorava kako ovi stereotipi nisu univerzalni, jer socioekonomska situacija i potpora desnim populistima često nije u korelaciji, pa nas to može zvesti u prepoznavanju aktera i podržavatelja populističkih ideja i pokreta.

Iz svega ovoga može se zaključiti da je populizam specifična moralistička predodžba koja se uvijek poziva i govori u ime naroda (u totalitetu); narod je po njima uvijek dobar i pošten, a elite su one koje ga sputavaju i kvare. Stoga su populistis ovlaštene tumačiti volju naroda, a politički vođa, tvrdio je rasni populist, argentinski diktator Juan Peron, čini samo ono što narod želi i od njega traži. Civilno društvo, neovisne institucije, zapravo demokracija kao takva, samo su smetnja na tom putu. Ali koji su to mehanizmi, izuzev demokracije (koja je sama po sebi uistinu puna deficita) koji mogu adekvatno tumačiti volju naroda. Naprosto ih nema i upravo stoga u demokraciji populisti vide najvećeg neprijatelja, jer tradicionalne političke elite nizom povijesno provjerenih manipulativnih tehnika spretno iskorištavaju svoj povlašteni položaj i tako o(p)staju na vlasti.

Međutim nitko se tako dobro ne koristi manipulacijama kao populist i upravo je pravo pitanje: kako se danas obraniti od sveprisutne sablasti populizma? Alternativa je, tvrdi Müller, sklapanje nove vrste društvenog ugovora kojim bi se težilo uključivanju u javni život i tzv. besprizornih, isključenih, marginalnih, uz istodobno forsiranje mehanizama kojima bi se onemogućilo »samoizuzimanje izrazito bogatih i moćnih«, jer u protivnom, takav bi novi društveni ugovor ostao mrtvo slovo na papiru. Sukus cijele ove Müllerove sjajne studije mogao bi se svesti na misao koju često u različitim oblicima varira u ovoj knjizi: »Opasnost od današnje demokracije ne dolazi od neke sveobuhvatne ideologije koja bi sustavno poricala demokratske ideale. Opasnost je populizma – degradirani oblik demokracije koji obećava da će ostvariti najviše demokratske ideale ('neka narod vlada'), drugim riječima opasnost dolazi iz samog demokratskog svijeta – politički akteri koji predstavljaju opasnost govore jezikom demokratskih vrednota. Činjenica da je krajnji rezultat protudemokratska politika trebala bi nas sve zabrinuti i ukazati na potrebu za nijansiranim, političkim rasuđivanjem koje će nam pomoći da precizno odredimo gdje završava demokracija, a gdje počinje populistička opasnost.«

Jaroslav PECNIK